

References:

1. Bobrysheva, N. M. (2015), «Intending maritime officers readiness for professional work in the multicultural environment», Thesis abstract for Cand. Sc. (Theory and methodology of professional education), 13.00.04, Classic Private University, Zaporizhzhya, Ukraine.
2. Dolhorukov, A. M. (2016) Method case-study is modern technology for professionally-oriented study, available at: <https://infourok.ru/metodicheskie-materiali-metod-keysov-1009287.html> (access April 4, 2016).
3. Smelikova, V.B. (2015), Cases on Board Vessels, tutorial for maritime cadets, navigational department, Kherson, Ukraine.
4. Andres T. Understanding the Filipino Seaman : his values, attitudes and behavior – Manila : Denklav Maritime Agency, 1991. – 28 p.
5. Lloyd C. M. In Command ... 200 things I wish I'd know before I was Captain / C. M. Lloyd. – Livingstone : Witherby Seamanship International Ltd., 2008. – 228 p.

УДК 811'111

Л. В. Сологуб,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ ДИСКУРСІВ

У статті розглядається проблема делімітації інституційного дискурсу в системі сучасних дискурсивних практик. Визначено основні ознаки цього дискурсу та окреслено підходи до його дослідження.

Ключові слова: взаємодія «адресант-адресат», соціальний інститут, інституційний дискурс (ІД), дискурсивний аналіз, підходи до вивчення інституційних дискурсів.

METHODOLOGY OF INSTITUTIONAL DISCOURSES RESEARCH

Work of institutions has been the object of many investigations in the field of humanities for a long period of time. More recently (since the end of the 20th century), there has been a linguistic turn into the study of institutions with a lot of language-focused research of how power and discourse may function in various specific institutional and organized settings as social institutions have the power to shape people's thinking and understanding of the world. Discourses are not equal in their coverage of time and space. The article focuses on the problem of delimitating institutional discourse (ID) in the modern system of discursive practices. Taken into consideration communicative, cognitive and social characteristics of the ID, it is defined as the hierarchical setting of communicators and their communicative interaction combined with the common institutional territory, status-role rules of behaviour, common models of social and professional knowledge, and definite communicative strategies and tactics. A description of eight theoretical-methodological approaches to the given type of discourse is provided. The following constituents of ID should be taken into consideration: status-role and situational-communicative characteristics, localized chronotope, communicative environment, conventional aims within a social institute, ritual values, means of communication, strategies, genres, and precedent phenomena.

Key words: interaction «addresser-addressee», social institute, institutional discourse (ID), discourse analysis, approaches to institutional discourses.

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ДИСКУРСОВ

В статье рассматривается проблема делимитации институционального дискурса в системе современных дискурсивных практик. Определены основные признаки данного дискурса и обозначены подходы к его изучению.

Ключевые слова: взаимодействие «адресант-адресат», социальный институт, институциональный дискурс (ИД), дискурсивный анализ, подходы к изучению институциональных дискурсов.

Постановка проблеми та огляд останніх досліджень. Усіх дослідників дискурсу об'єднує бачення його як діалектичного комунікативно-когнітивного утворення та визнання важливості його соціальних, контекстуальних чинників. Завдання дискурсивного аналізу полягає в інтегрованому описі цих трьох вимірів дискурсу та формулюванні теорій, які б могли пояснити стосунки між ними. Різноманітні шляхи наукового пошуку у галузі дослідження дискурсу ведуть до єдиної мети – показати, як людина користується мовою, як вона створює висловлення і пов'язує їх між собою. Тому дискурсоведство передбачає вихід лінгвістики з ізоляції і створення міждисциплінарної області знань, яка охоплює досягнення лінгвістики, соціології, психології, етнографії, теорії масової комунікації, літературознавства, стилістики, філософії тощо [12]. Проблема диверсифікації типів дискурсу за ознакою спілкування у соціально-обумовлених сферах людського життя залишається однією з головних у сучасному мовознавстві. Інституційний дискурс (ІД) як специфічна форма комунікації, його типи і структура опинилися під кутом зору Н. І. Андрейчук [1], Ф. С. Бацевича [2], Л. С. Бейлінсона [3], В. І. Карасіка [5], Т. А. Ширяєвої [11]. Окремими його видами займаються О. Й. Шейгал, І. А. Юшковець (політичний), С. В. Вострова (медичний), О. М. Ільченко, О. М. Гніздекко (науковий), Є. А. Кожемякін, Н. К. Кравченко (юридичний). **Метою** нашої статті обрано визначення місця інституційних дискурсів в сучасних лінгвістичних теоріях та основних критеріїв його аналізу.

Виклад основного матеріалу. З позицій соціолінгвістики дискурс розглядають як спілкування з огляду на належність мовців до певної соціальної групи або типової мовленнєвої ситуації [5]. Як зазначає К. С. Серажим, дискурс – це соціолінгвістичний феномен, «який, по-перше, детермінується (прямо чи опосередковано) його соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними та іншими (конституючими чи фоновими) чинниками, по-друге, має «видиму» – лінгвістичну (зв'язний текст чи його семантично значущий та синтаксично завершений фрагмент) та «невидиму» – екстралінгвістичну (знання про світ, думки, настанови, мету адресанта, необхідні для розуміння цього тексту) структуру і, по-третє, характеризується спільністю світу, який «будується» впродовж розгортання дискурсу його репродуцентом (автором) та інтерпретується його реципієнтом (слухачем, читачем тощо)» [8, с. 13].

На думку дослідників, інституційний дискурс – це владний ресурс, який усвідомлюється як феномен, що створюється та реалізується в інституційно заданих рамках певних сфер соціального спілкування, тобто соціальних інститутах – категорії, запропонованої англійським соціологом Г. Спенсером, – які визначаються як «стала форма організації спільної діяльності людей, що склалася історично, завдяки чому відбувається функціонування спільнот і всього суспільного організму, здійснюється соціалізація індивідів, тобто їх входження у життя суспільства і виконання ними певних соціальних функцій і ролей» [10, с. 22], які в сукупності забезпечують існування суспільства з його розгалуженою соціальною структурою. За визначенням М. Л. Макарова, соціальний інститут це «культурно-специфічна, нормативно організована, конвенційна система форм діяльності, обумовлена суспільним поділом праці, а також призначена для задоволення особливих потреб суспільства» [6, с. 206]. Ознаками соціальних інститутів є визначена мета діяльності, конкретні функції для

досягнення поставлених цілей, наявність кадрів і ресурсів; чіткий розподіл соціальних статусів і ролей, прав та обов'язків, властивих певному інституту; особливий тип регулювання взаємовідносин, система визначених цінностей та норм поведінки, великомасштабність спільноти, інтегрованість у систему суспільства [10]. Отже, інститут – це посередник між індивідуумами і суспільством, засіб, за допомогою якого індивідууми будують суспільство. Саме інституційність у когнітивній лінгвістиці є комплексом лінгвокогнітивних моделей, стратегій, схем, якими члени суспільства обмінюються у різних професійних інтеракційних площинах [11]. Реалізація і рецепція ІД призводить до відтворення певної системи соціальних відносин і фактів, тобто головна особливість цього дискурсу полягає у конструюванні визначеного соціального змісту.

На думку французького соціолога П. Бурдьє, соціальні інститути є джерелами формування певної картини світу, яка легітимізується і нав'язується людям, тобто вони виробляють і транслюють дискурси у формі ідей, понять, категорій та принципів, що окреслюють рамки нашого осмислення реальності [4, с. 121]. Такої ж думки дотримується і французький постструктураліст М. Фуко, для якого соціальний інститут виступає сферою підкорення і дискурсивного контролю, наглядом за дотриманням сталого порядку речей [9]. Структурна впорядкованість, стійкість, специфічність соціальних інститутів суспільства допомагає його членам і стороннім спостерігачам розпізнати їх.

У визначенні інституційного дискурсу важливий акцент роблять на пріоритетності статусно-рольових характеристик комунікантів, асиметричності інституційної мовленнєвої взаємодії, де суб'єкти виступають в ролях *агентів і клієнтів*. Той, хто займає вище становище у суспільстві, володіє більшим соціальним капіталом, а, отже і отримує можливість володарювання над тими, чий соціальний статус нижчий, а соціальний капітал поступається своїм об'ємом [4, с. 136]. За В. І. Карасіком, інституційний дискурс – це мовленнєва взаємодія представників соціальних груп або інститутів між собою, з людьми, які реалізують свої статусно-рольові можливості в межах діючих соціальних інститутів, кількість яких визначається потребами суспільства на певному етапі його розвитку [5, с. 193]. Із зникненням соціального інституту як культурної системи зникає і дискурс, притаманний даному інституту, або «розчиняється у близьких, суміжних типах дискурсу» [5, с. 195].

На думку В. І. Карасіка, норми інституційного дискурсу відображають етнічні цінності соціуму в цілому і цінності суспільної групи в межах певного інституту. Автор наголошує на клішованій формі спілкування між індивідами, які можуть не знати один одного, але зобов'язані спілкуватися відповідно до прийнятих у даному соціумі норм [5, с. 203–204]. Як справедливо зазначає Дж. Свейлз, ці групи володіють знаннями спеціальної термінології, а загальний рівень поінформованості у визначеній сфері спілкування достатньо високий [13]. Професійна мова виконує роль ідентифікатора за схемою «свій-чужий» в просторі ІД, забезпечуючи реконструкцію та інтерпретацію інституційно обумовленої картини світу. Учасники дискурсу інтуїтивно відчують межі спілкування, вихід за які може підірвати основи певного соціального інституту. Типологія форм ІД доводить той факт, що адресанти змушені обирати ті необхідні засоби спілкування, які дозволяють адекватно побудувати комунікативну ситуацію відповідно до поставленої мети і володіння різноманітними комунікативними ресурсами. Інституційність передбачає набір визначених дискурсивних характеристик: граматичних, лексичних, семантичних, риторичних тощо. Адресанти й адресати вступають в певний дискурсивний простір у чітко окресленій соціальній ролі і з певною метою.

М. Л. Макаров у фундаментальній праці «Основи теорії дискурсу» (2003) вказує на жорстку структуру інституційного дискурсу, максимум мовленнєвих обмежень, фіксовану зміну комунікативних ролей, малу обумовленість контексту, примат глобальної організації та обмежену кількість глобальних цілей [6, с. 176]. На думку Л. С. Бейлінсон, ІД виконує перформативну (забезпечує виконання соціальним інститутом свого призначення), нормативну (підтримка норм і цінностей відповідного інституту), презентаційну (створення позитивних характеристик даного інституту), парольну (окреслення межі між адресантами та адресатами у відповідному інституті) [3], які конкретизуються в різних видах і жанрах інституційного дискурсу. Характерними рисами інституційного дискурсу виступають соціальна ціль, висока передбачуваність комунікативних дій, чітко виражена персуазивність і конвенційність. ІД транслює норми і стандарти статусно-рольової поведінки, закріплює бінарні співвідношення *норма-ненорма* в моральних імперативах, ритуалах, традиціях, кодексах поведінки соціальних інститутів.

Наголошуючи на знаковому характері дискурсу, Н. І. Андрейчук визначає інституційний дискурс як «повторювану функціонально-смыслову єдність системно організованих знаків, яка моделює життєвий світ людини у соціумі певної доби і слугує макрознаком універсального інформаційного механізму – комунікації» [1]. Широке визначення інституційного дискурсу, якого ми дотримуємось, запропонував Р. Є. Пилипенко: інституційний дискурс – це «ієрархічно організоване середовище комунікантів та інформаційно-комунікативної взаємодії мовців, поєднаних спільною інституційною територією, статусно-рольовими правилами поведінки, спорідненими моделями суспільних і фахових знань, а також особливим обором комунікативних стратегій і тактик» [7, с. 5]. Саме соціальний інститут як складова ознака ІД детермінує використання мови «вкорінює» певні знання та уявлення в кожного учасника комунікативного процесу, диктує стратегії і тактики взаємодії комунікантів в межах соціальної групи [11]. Існування та розвиток інституційного дискурсу, визначення його комунікативних механізмів та сукупності засобів вираження інформації залежить від ситуації спілкування та потреб суспільства.

При дослідженні ІД обирають різні підходи, які загалом збігаються із відомими на даний час у теорії дискурсу [1, с. 138], де спільним є розгляд людської поведінки як мовленнєвої діяльності. На думку українського лінгвіста Н. І. Андрейчук, існує вісім наявних підходів до аналізу інституційного дискурсу: прагматичний, психолінгвістичний, лінгвостилістичний, лінгвокультурний, структурно-лінгвістичний, когнітивно-семантичний, соціолінгвістичний та лінгвосеміотичний [1, с. 138–139]. *Прагматичний підхід* дає змогу розглядати інституційний дискурс як інтерактивну діяльність учасників статусно-орієнтованого спілкування із урахуванням часу та місця протікання комунікативного процесу, вікових та соціальних особливостей учасників комунікації, намірів та мотивів мовних дій тощо. Інституційний дискурс орієнтований на встановлення та підтримання контактів між комунікантами, інформаційний та емоційний обмін, використання вербальних та невербальних засобів вираження комунікативних стратегій, комунікативних ходів в єдності їхнього імпліцитного та експліцитного змісту. *Психолінгвістичний підхід* досліджує інституційний дискурс як розгортання перемикачів від внутрішнього коду до зовнішньої вербалізації у процесі творення мовлення та його інтерпретації з урахуванням соціально-психологічних типів мовних особистостей, рольових установок та приписів. *Лінгвостилістичний підхід* орієнтується на виокремлення реєстрів спілкування, розмежування усного та писемного мовлення в їх жанрових різновидах, визначення функціональних параметрів спілкування на основі його одиниць (функціональних стилів). Мета *лінгвокультурного підходу* полягає у встановленні специфіки спілкування в межах певного етносу, визначенні формульних моделей етикету та поведінки комунікантів в цілому, характеристиці культурних домінант визначеної спільноти у вигляді концептів

як одиниць ментальної сфери, виявленні способів звертання до прецедентних текстів, характерних для даної спільноти. *Структурно-лінгвістичний підхід* передбачає дослідження власне текстових особливостей спілкування, а саме, змістовної та формальної зв'язності тексту, способів перемикання тем, модальних рестрикторів (*hedges*), текстових блоків, дискурсивної поліфонії як одночасного спілкування на декількох рівнях глибини тексту. *Когнітивно-семантичний підхід* зорієнтований на вивчення інституційного дискурсу у вигляді фреймів, сценаріїв, ментальних схем, когнітипів, тобто пропонує досліджувати різноманітні моделі репрезентації спілкування у свідомості людини. *Соціолінгвістичний підхід* має на меті аналіз учасників спілкування як представників визначеної соціальної групи та вивчення обставин комунікації у широкому соціокультурному контексті. *Лінгвосеміотичний підхід* передбачає опис інституційного дискурсу як акту означування тексту, коли дослідники для аналізу лінгвокультурних кодів вивчають правила побудови відношень знаків у дискурсі, які забезпечують відображення зв'язку знака, інтерпретанти й об'єкта у свідомості інтерпретатора [1, с. 133]. Зосередження уваги дослідника на цих аспектах дозволяє йому узагальнити процеси «соціального мапування» життєвого світу людини через виявлення правил побудови відношень знаків у дискурсах [1, с. 140].

Опираючись на принципи прагма- та соціолінгвістики, дослідники виділяють такі параметри інституційного дискурсу: статусно-рольові і ситуативно-комунікативні характеристики, локалізований хронотоп, комунікативне середовище, конвенційно організована мета в межах певного соціального інституту, ритуально зафіксовані цінності, канал спілкування, стратегії, обмеженість жанрів і жорсткий арсенал прецедентних феноменів (імен, висловлювань, текстів і ситуацій) [5]. Будь-який ІД володіє набором універсальних та особливих характеристик. Універсальні характеристики – це мотиваційно-цільова домінанта взаємодії адресанта й адресата, базові стратегії, моделі організації семіотичного простору та сукупність жанрів. Особливі характеристики містять предметну область цього дискурсу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, в сучасних лінгвістичних теоріях інституційний дискурс усвідомлюється як феномен, що створюється та реалізується в інституційно заданих рамках певних сфер соціального спілкування. Важливим акцентом у трактуванні цього типу дискурсу є пріоритетність його статусно-рольових характеристик та асиметричність мовленнєвої взаємодії. Інституційний дискурс характеризується низкою параметрів і відносно жорсткою організацією. Аналіз інституційного дискурсу та окремих його типів відбувається з використанням різних підходів, спільним для яких є розгляд поведінки людини як мовленнєвої діяльності. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у вивченні взаємодії *адресанта-адресата* у ІД.

Література:

1. Андрейчук Н. І. Семіотика лінгвокультурного простору Англії кінця XV – початку XVII століття: монографія / Н. І. Андрейчук. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 280 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
3. Бейлінсон Л. С. Функции институционального дискурса / Л. С. Бейлінсон // Вестник ИГЛУ. – 2009. – С. 142–147.
4. Бурдые П. Социоанализ: Альманах Российско-французского центра социологии и философии Института социологии Российской академии наук / Бурдые П. – М. : Ин-т эксперим. социологии; СПб: Алетейя, 2001. – 228 с.
5. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
6. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
7. Пилипенко Р. Є. Інституційний комунікативний простір Німеччини (фахова мова економіки): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Пилипенко Ростислав Євгенович. – К., 2007. – 40 с.
8. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність [на матеріалах сучасної газетної публіцистики] : монографія / К. С. Серажим. – К. : КНУ, 2002. – 392 с.
9. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук: пер. с фр. / М. Фуко. – СПб: А-скад, 1994. – 404 с.
10. Черниш Н. Й. Соціологія: курс лекцій / Н. Й. Черниш. – Львів : Кальварія, 2004. – 460 с.
11. Ширяева Т. А. Когнитивное моделирование институционального делового дискурса: автореф. дис. на соискание науч. степени докт. філол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» // Ширяева Татьяна Александровна. – Краснодар, 2008. – 50 с.
12. Dijk T. A. van. The study of discourse // Discourse as Structure and Process / ed. by T. A. van Dijk. – London: sage Publications, 1997. – P. 1-34.
13. Swales J. M. Genre Analysis: English in Academic and Research Settings. – Cambridge : Cambridge University Press, 1990. – 260 p.

УДК 811.111: 81'42

Т. С. Стецик,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ

ВТІЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ ПЕРСУАЗИВНОСТІ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ГІЛЛАРИ КЛІНТОН (НА МАТЕРІАЛІ ДЕБАТІВ)

У статті розглядаються та аналізуються тактики та кроки реалізації стратегії персуазивності у політичному дискурсі Гіллари Клінтон на матеріалі дебатів щодо п'яти контрверсійних питань (війна в Іраку, питання іммігрантів, зовнішньої політики, сфери охорони здоров'я, нового податкового кодексу) через призму критичного дискурс-аналізу та концептуальної структури, запропонованої Т. ван Дейком.

Ключові слова: політичний дискурс, дебати, стратегія персуазивності, позитивна самопрезентація, негативна презентація інших.

THE STRATEGY OF PERSUASION IN MODERN AMERICAN POLITICAL DISCOURSE IN DEBATES OF AMERICAN POLITICIAN HILLARY CLINTON

The paper deals with the strategy of persuasion in modern American political discourse. Its aim is to identify the linguistic (grammatical, lexical-semantic, stylistic) and pragmatic characteristics of the strategy of persuasion in debates of one of the prominent American politician Hillary Clinton.

The specific features of the strategy of persuasion, its tactics and steps in modern American political discourse are studied. Linguo-pragmatic analysis of debates on five controversial issues (war in Iraq, immigrants, foreign policy, health care, new tax code) of the representative of the Democratic party during the election campaign in 2008 is conducted. Such analysis is carried out through the prism of critical discourse analysis and conceptual framework proposed by T. van Dijk. Different levels of discourse analysis allow to trace the system of linguistic means, tactics and steps used to convince the electorate.